

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА**

РАДЧЕНКО Леся Миколаївна

УДК 32.019.5 : 159.952. 1 (043.3)

**ПОЛІТИЧНІ ІНТЕРЕСИ:
ОБ'ЄКТИВНО-СУБ'ЄКТИВНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ
І МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ**

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі політичних наук Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник --

доктор політичних наук, професор
Бабкіна Ольга Володимирівна
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова
завідувач кафедри політичних наук.

Офіційні опоненти:

доктор політичних наук, професор
Корнієнко Валерій Олександрович
Вінницький національний технічний університет,
завідувач кафедри українознавства,
політології і права;

кандидат політичних наук
Бушанський Валентин Вікторович
журнал Верховної Ради України „Віче”,
заступник головного редактора-завідувача
з висвітлення питань парламентської діяльності
та історії парламентаризму.

Захист відбудеться „25” грудня 2009 року о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий „24” листопада 2009 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.А. Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В сучасній Україні відбувається впровадження нових принципів у функціонуванні політичної системи, що сприяє виникненню потреби у подальшому осмисленні політичного життя суспільства. В цьому контексті набуває актуальності питання політичних інтересів як одного з основних елементів політики, яка виконує інтегративну функцію, виступаючи як мистецтво приведення різноманітних групових інтересів до показника суспільної єдності і політичного консенсусу. Політичні інтереси виражають потреби суспільства, соціальних груп, спільнот, політичних партій тощо у політичній сфері, що слугують причиною, рушієм, мотивом політичних дій суб'єктів. Дослідження політичного інтересу дає можливість розкрити принцип взаємозв'язку індивідуальних та суспільних потреб.

В сучасній Україні спостерігаються нові протиріччя між змістом політичної діяльності політичної еліти та інтересами українського суспільства. Низька якість прийнятих політичних рішень, боротьба політиків за владу, певною мірою спрямовують їх до реалізації корпоративних, егоїстичних, а не суспільно значущих інтересів.

Актуалізація даної проблеми також викликана практичними потребами політичної діяльності сучасної України, необхідністю наукового осмислення політичних інтересів. Проблема політичних інтересів розглядається багатьма вітчизняними науковцями в контексті досліджуваного ними напряму, зокрема В. Андрущенко, В. Бабкіним, О. Бабкіною, В. Бехом, І. Бідзюрою, В. Бушанським, І. Варзарем, М. Головатим, В. Горбатенком, Г. Зеленько, В. Корнієнком, О. Колясою, В. Кременем, І. Кресіною, О. Ліснічуком, А. Лузаном, М. Михальченком, І. Побочием, Ф. Рудичем, С. Рябовим, Ю. Сабанадзе та ін.

Проте у вітчизняній науці потребує поглибленого дослідження питання послідовного процесу виникнення і механізмів реалізації політичних інтересів, їх співвідношення із політичними потребами, з'ясування типології політичних інтересів, проблеми їх об'єктивно-суб'єктивної детермінації.

Багато складних проблем сучасного суспільства важко проаналізувати без наукового усвідомлення їх взаємозв'язку з політичними інтересами. Політичні інтереси знаходяться в основі політичної діяльності людей і цим пояснюється те, що все політичне життя суспільства є, по суті, процесом постійного формування і реалізації політичних, економічних, соціальних та інших інтересів. Саме політичні інтереси – їх виникнення, зіткнення і взаємодія – визначають хід основних подій у політичному житті суспільства. Політичні інтереси є джерелом і основою політики, в них втілюється узагальнене ставлення їх носіїв до політичної влади, організаційно-управлінського, духовного життя суспільства. Розуміння і врахування їх у практичній політиці

є важливим, оскільки вони, спираючись на потреби, можуть розглядатися в якості рушійної сили політичної діяльності. Виникаючи, політичні інтереси потребують визначення засобів їх реалізації. Разом із тим, політичні інтереси не є статичними сутностями. Вони змінюються залежно від зміни політичних відносин, політичної діяльності, політичної ситуації тощо.

Зосереджуючись на етимології поняття „політичний інтерес”, необхідно відмітити таких класиків світової політичної думки, як Аристотель, І. Бентам, К. Гельвецій, І. Гердер, Г. Гегель, І. Кант, К. Маркс та ін. В аспекті дослідження сутності, змісту та видів політичних інтересів велику увагу зосереджено в роботах А. Айзиковича, Р. Белоусова, В. Бернацького, Г. Гака, Г. Глезермана, В. Глуценка, В. Дубиніна, Ю. Захарова, А. Здравомислова, Л. Кочана, Я. Кронрода, В. Лавриненка, А. Леонтєва, М. Михайлова, Б. Парахонського, В. Радаєва, В. Степаняна, В. Сіренка, А. Тарасенка, Д. Чеснокова та ін. Проте системного дослідження проблеми політичних інтересів, їх об’єктивно-суб’єктивної детермінації в політичній науці поки що немає.

Розвиток політичної науки зумовив необхідність ґрунтовного розгляду та подальшої розробки проблеми політичних інтересів. Зокрема, це стосується механізмів реалізації політичних інтересів, оскільки політична значимість, їх вплив на політичне життя суспільства, виявляється саме в процесі їх реалізації. Реалізація або здійснення політичних інтересів полягає у забезпеченні такого стану політичних умов, за якого можливість задоволення потреб суб’єктів перетворюється на дійсність.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах планової теми кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова „Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії”, науковий напрям „Дослідження гуманітарних наук”, затверджений Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 5 від 27 січня 2005 року).

Метою дисертаційного дослідження є аналіз сутності політичних інтересів, їх об’єктивно-суб’єктивної детермінації та механізмів реалізації.

Для досягнення поставленої мети у дисертації визначені такі **завдання**:

- з’ясувати еволюцію концепції політичних інтересів в історії світової та вітчизняної політичної думки;
- розглянути сучасний стан наукового осмислення проблеми політичних інтересів, їх об’єктивно-суб’єктивної детермінації;
- визначити сутність політичних інтересів та їх співвідношення з політичними потребами і політичними цінностями;
- дослідити існуючі типології політичних інтересів;
- розкрити механізми реалізації політичних інтересів;
- проаналізувати процес становлення політичних інтересів у політичному житті сучасної України.

Об'єктом дослідження є політичний інтерес як елемент системи суспільних інтересів та владних відносин.

Предметом дослідження є сутність і природа політичного інтересу, його об'єктивно-суб'єктивна детермінація, механізми реалізації, місце і значення в політичному житті суспільства, співвідношення з іншими категоріями політичної науки.

Методи дослідження. Виділені в даній роботі мета і завдання передбачають використання комплексу філософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що забезпечує єдність гносеологічного, соціально-філософського і політологічного аналізу феномена політичних інтересів у зв'язку з іншими компонентами політичного життя суспільства. Соціально-філософський і політологічний напрями спрямовують на розкриття місця, вагомості та ролі політичних інтересів у політичному житті суспільства, у взаємодії соціально-політичних суб'єктів, а гносеологічний - дозволяє дослідити специфічну форму відображення і пізнання об'єкта, що вивчається. Соціально-філософське розуміння передбачає аналіз процесу виникнення та розв'язання суперечностей, що зумовлюють розвиток і функціонування об'єкта дослідження.

Дослідження базується на використанні порівняльного, інституціонального, структурно-функціонального, системного та біхевіористського методів дослідження. Так, порівняльний метод дозволив порівняти усі частини дослідження та використовувати в них аналогічні за часовим виміром дані.

Системний метод вимагає розгляду системи понять, що входять до складу політичних інтересів. Застосування методів класифікації та систематизації дало змогу узагальнити наукову літературу за темою дослідження.

За допомогою структурно-функціонального аналізу політичні явища розглядаються як складне утворення, що виконує певну роль у загальнішій системі. Використовується також міждисциплінарний підхід до дослідження феномену політичних інтересів, де залучені фундаментальні положення філософії, політології, соціології, психології та педагогіки.

Наукова новизна одержаних результатів. В дисертаційній роботі здійснено дослідження сутності політичних інтересів, їх об'єктивно-суб'єктивної детермінації, співвідношення з політичними потребами і цінностями, а також визначено механізми реалізації політичних інтересів. В межах здійсненого дослідження одержано результати, які відзначаються науковою новизною і у вигляді тез висуваються на захист.

Вперше:

– проведено системне дослідження різноманітних підходів до з'ясування змісту поняття „політичні інтереси” та визначено їх об'єктивно-суб'єктивну детермінацію. Виявлено чотири основні підходи щодо розуміння об'єктивно-суб'єктивної детермінації природи інтересу (одні визначають інтерес як об'єктивне явище, другі – як суб'єктивне, треті – як об'єктивно-суб'єктивне, четверті говорять про існування двох рядів інтересів, одні з яких представлені у об'єктивній дійсності, інші – в свідомості);

– визначено співвідношення понять „політичні інтереси” та „політичні потреби” в політичному житті сучасного українського суспільства. Політичні потреби є передумовою, на основі якої формуються політичні інтереси. Без потреб неможливе існування інтересів. І в той же час, потреби не можуть бути задоволеними без формування та реалізації тих інтересів, в основі яких вони знаходяться;

– аналізується реалізація політичних інтересів через діяльність політичних інститутів та інститутів громадянського суспільства. Так, держава, політичні партії, групи тиску, суспільні організації і рухи, ЗМІ та інші політичні інститути є умовами, завдяки яким відбувається реалізація політичних інтересів значної частини населення;

– досліджено основні напрями формування та реалізації політичних інтересів українського суспільства.

Дістало подальшого розвитку:

– систематизація типологій політичних інтересів у контексті сучасного стану та розвитку суспільства. Існування складної взаємодії різноманітних, часто суперечливих, політичних інтересів передбачає їх співвіднесення, переплетіння і зіткнення, що і являє собою динамічну першооснову політики будь-якого сучасного суспільства;

– аналіз проблеми становлення політичних інтересів у політичному житті сучасної України в контексті їх об'єктивно-суб'єктивної детермінації. Формуючи корінний національний інтерес України, потрібно виходити з потреб власного соціально-економічного розвитку;

– проблема політичної соціалізації, як засобу формування і реалізації політичних інтересів, опанування моделей політичної поведінки, прийняття і виконання політичних ролей, вияву політичної активності. Політична соціалізація особи здійснюється шляхом засвоєння політичних цінностей, набуття досвіду, реалізації її політичних інтересів.

Уточнено:

– зміст поняття політичний інтерес в системі „політичні потреби – політичні інтереси – політичні цінності”. На основі політичних потреб та політичних інтересів суб'єкта політики формуються його уявлення про політичні цінності. Розвиток і ускладнення системи спонукальних мотивів людської діяльності породжують зворотній зв'язок між цими категоріями;

– сучасний стан та особливості наукового осмислення проблеми політичних інтересів. Інтереси характеризують суб'єкта політики як діючу силу, яка прагне закріпити власне панування над конкретними політичними умовами та забезпечити реалізацію потреб його функціонування та розвитку. Рушійна сила політичного інтересу виявляється у зацікавленості людини, а також її діях у даному напрямі.

Практичне значення одержаних результатів дослідження зумовлено його науковою новизною і актуальністю. Отримані результати можна використати:

– у науково-дослідницькій сфері – при подальшому розробленні і удосконаленні наукових підходів до розкриття сутності політичного інтересу, його місця, значення і ролі у процесі взаємодії суспільства і політичних інститутів;

– у навчальному процесі – при підготовці навчальних курсів з політології і спеціальних теоретичних курсів з проблем політичних інтересів, використання матеріалів роботи при написанні підручників і навчальних посібників;

– у практичній сфері – висновки дисертаційного дослідження можуть бути використані різними суб'єктами політики і політичного процесу в повсякденній практиці політичного життя, в процесі прийняття і реалізації політичних рішень.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дослідження доповідалися і обговорювалися на засіданні кафедри політичних наук Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, висвітлювалися у виступах на ряді науково-практичних конференцій, а саме: Всеукраїнській науковій конференції „Треті юридичні читання” (Київ, 2007); X Всеукраїнській науково-практичній конференції „Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції” (Київ, 2007); Всеукраїнській теоретичній та науково-практичній конференції з правознавства, політології і соціології „Трансформація політичних систем: соціальні перетворення та законодавчий процес” (Київ, 2007); IV Міжнародній науково-практичній конференції „Україна в євроінтеграційних процесах: проблеми і перспективи” (Київ, 2007); VI Міжнародній науково-теоретичній конференції студентів, аспірантів і молодих вчених „Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть” (Тернопіль, 2008); Всеукраїнській науковій конференції „Четверті юридичні читання” (Київ, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції „Інститут вищої освіти та його вплив на регіональний розвиток України: соціокультурні, економічні та правові аспекти” (Ірпінь, 2008); Всеукраїнській науковій конференції „П'яті юридичні читання” (Київ, 2009).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 15 наукових праць, з них 7 статей (5 – у фахових наукових виданнях з політичних наук, затверджених ВАК України) та 8 – у тезах наукових конференцій.

Структура та обсяг роботи. Мета і завдання дослідження, його концептуальна основа і зміст визначили структуру дисертації, що складається з вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків та списку використаних джерел (243 позиції). Загальний обсяг дисертації становить 192 сторінки, основна частина тексту – 168 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У „Вступі” обґрунтовується актуальність теми дослідження, аналізується сучасний стан її наукової розробки, розкрито зв'язок роботи з відповідними науковими програмами і темами; визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету та завдання дослідження; охарактеризовано використані в роботі методи дослідження, наукова новизна одержаних результатів, їх практичне значення; подано відомості про апробацію основних теоретичних положень дослідження, його структуру та обсяг.

У першому розділі – „**Теоретико-методологічні аспекти стану дослідження проблеми політичних інтересів**”, що складається із трьох підрозділів, здійснено комплексний аналіз широкого кола наукових джерел в контексті досліджуваної проблематики. Розглянуто існуючі підходи до поняття „інтерес”, проблеми його визначення, починаючи із найдавніших часів і закінчуючи сьогоденням, розкрито його об'єктивно-суб'єктивну детермінацію.

Визначено та проаналізовано еволюцію поглядів, які закладають підвалини сучасного розуміння інтересу. Зазначено, що вперше питання про інтерес, як рушійну силу людської діяльності, згадується у античних філософів (Аристотель, Демокрит, Лукрецій тощо). Основні лінії роздумів, розпочаті ще в античні часи, продовжили французькі мислителі XVIII століття (П. Гольбах, К. Гельвецій, Д. Дідро, І. Герберт) та Нового часу (І. Бентам, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс, Р. Перрі, Р. Мак-Івер та ін.).

З середини XX століття зростає увага вітчизняних та зарубіжних науковців до проблеми політичних інтересів та їх об'єктивно-суб'єктивної детермінації (А. Здравомислов, Д. Чесноков, Г. Глезерман, А. Айзикович, Г. Гак, В. Куценко, В. Лавриненко, В. Дубінін, В. Сіренко, В. Кремень, В. Андрущенко, І. Варзар та інші).

На підставі аналізу наукової літератури з цієї проблематики визначено, що всі існуючі підходи до розуміння поняття „політичний інтерес” поділено на чотири групи. До першої групи належать представники (В. Іванов, О. Заозеров та ін.), які інтерес визначають як суб'єктивне явище, особливу спрямованість свідомості, що має об'єктивну обумовленість. Об'єктивне знаходиться за межами інтересу, хоча і впливає на нього. Представники другого напрямку (А. Айзикович, Г. Гак, А. Глезерман та ін.) визначають його як об'єктивне явище, що пов'язане не із свідомістю і волею, а із матеріальними умовами життєдіяльності людини. Інтерес може існувати у суб'єкта політики, не будучи ним навіть усвідомленим. У третьому випадку

(Р. Белоусов, А. Здравомислов, Т. Кулієв та ін.) визначають інтерес як єдність об'єктивного і суб'єктивного, оскільки, з одного боку, він має матеріальні основи, а з іншого – певним чином відображається в свідомості та формується в ній у вигляді конкретних цілей. При цьому інтерес являє собою єдність об'єктивного змісту і суб'єктивної форми або єдність об'єктивного і суб'єктивного у діяльності. Представники четвертого напрямку (В. Лавриненко, А. Куфтирьов та ін.) відстоюють думку про існування двох рядів інтересів: один з яких представлений в об'єктивній дійсності, інший – у свідомості. Вони вважають, що інтерес має подвійне смислове навантаження, виражаючи два відносно самостійні явища, хоча й пов'язані між собою.

Таким чином, політичний інтерес є відношенням суб'єкта до об'єкта, який є засобом задоволення тієї чи іншої потреби індивіда або соціальної спільноти. При цьому характерним є відношення потреб, об'єктів, що слугують засобом їх задоволення, соціальних умов життєдіяльності суб'єкта та способів задоволення тих чи інших потреб.

Політичні інтереси і потреби є найважливішими спонукальними причинами політичної діяльності суб'єктів політики. Політичний інтерес – форма вияву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей політичної діяльності. Політичні потреби та інтереси відрізняються за широтою свого предмету. Специфіка політичних потреб полягає у відображенні необхідного, а політичних інтересів – у відображенні корисного для соціальної групи або індивіда.

Політичні інтереси спрямовані на зміну об'єктів соціального середовища, подолання перепон для забезпечення потреб суб'єктів політики. Політичні інтереси характеризують суб'єкта політики як діючу силу, котра прагне закріпити своє панування над конкретними політичними умовами та забезпечити реалізацію потреб його функціонування і розвитку. Рушійна сила політичних інтересів виявляється в тому, що людина зацікавлена у чомусь і за певних умов діє у цьому напрямі. Носіями політичних інтересів можуть бути особистість, соціальна група, нація, суспільство, різноманітні інститути. В якості об'єктів політичних інтересів виступають матеріальні, духовні, політичні цінності, політичні інститути і політичні відносини тощо.

На основі проаналізованих наукових джерел сформульовано суть політичного інтересу, а також його зв'язок із політичними потребами та політичними цінностями. З'ясовано, що основні потреби та інтереси особистості формують її уявлення про цінності. Категорія „цінності”, в свою чергу, відображає соціальне і культурне значення матеріальних чи духовних явищ (предметів) для задоволення потреб та інтересів людини. Розвиток і ускладнення спонукальних мотивів людської діяльності породжують зворотній зв'язок між потребами, інтересами і цінностями. Духовні цінності впливають на соціальні цінності. В свою чергу, інтереси впливають на потреби. Прослідковується лінія взаємодії між інтересами і цінностями як особливими продуктами духовної діяльності людини, в ході якої певна

частина перетворюється і демонструє соціальні властивості речей. Їх існування пов'язане із ціннісним сприйняттям дійсності, яке породжує мотивацію дій та вчинків, заснованих на ціннісних відношеннях, що доповнюють і збагачують мотивацію, яка ґрунтується на потребах та інтересах.

В роботі обґрунтовується застосування різних методів дослідження феномену політичного інтересу. Так, використання порівняльного методу дає змогу співставляти політичні потреби та політичні інтереси з метою виявлення спільних рис та відмінностей. Системний метод розглядає складові елементи, що входять до складу політичних інтересів (необхідність та можливості задоволення потреб, усвідомлення необхідності і можливостей їх реалізації). Обґрунтовується, що за допомогою системного методу можна дослідити принцип взаємозв'язку „політичні потреби – політичні інтереси – політичні цінності”. Структурно-функціональний метод застосовується з метою аналізу політичного інтересу як цілісного поняття, розкриваючи його внутрішню сутність, місце і роль у політичному житті суспільства. Використання історичного методу дозволяє проаналізувати виникнення, формування і становлення теорії політичних інтересів у хронологічній послідовності, починаючи з Античності та закінчуючи сучасним баченням даної категорії політичної науки. Використані у роботі методи аналізу і синтезу стали інструментом систематизації інформації про зміст, ознаки, специфічні особливості політичних інтересів, а також розкривають їх об'єктивно-суб'єктивну детермінацію та механізми реалізації.

Визначається, що застосування перерахованих методів дослідження дозволяє істотно розширити знання про природу, зміст, особливості політичних інтересів, а також сприяє формуванню цілісного розуміння проблеми політичних інтересів.

У другому розділі – **„Сутність, структура, функції та типології політичних інтересів ”**, що складається із трьох підрозділів, розкрито суть категорії політичний інтерес, його співвідношення з іншими категоріями політичної науки.

З'ясовано, що політичні інтереси є одним із складових елементів політичного життя суспільства, яке є сферою боротьби за реалізацію ідеалів, норм, цінностей, а також концентрує у собі корінні потреби та інтереси соціальних суб'єктів. Політичні інтереси можна визначити як відношення суб'єктів політики до суспільно-політичних явищ, процесів, подій; як реальну причину активності соціальних суб'єктів; як внутрішнє усвідомлене джерело політичної поведінки, яке стимулює суб'єктів політики до постановки певних політичних цілей і здійснення конкретних політичних дій для їх досягнення; як відображення потреб і способів їх задоволення у свідомості людей. До основних елементів політичних інтересів можна віднести необхідність задоволення потреб, можливості їх задоволення, усвідомлення необхідності і можливостей цього задоволення.

Специфіка політичних інтересів у системі суспільних інтересів полягає у тому, що вони тісно пов'язані із механізмами та способами здійснення влади у суспільстві та виконують основні функції: стимулюють політичну активність суб'єктів політики, спрямовують політичну діяльність на організацію суспільства через політичну владу, відображають багатоманітні соціальні інтереси і слугують основою для об'єднання і розмежування суб'єктів політики, виступають основою для формування цілей політичної діяльності та регулюючої волі тощо.

Політичні інтереси співвідносяться з такими категоріями як політична діяльність, політичні відносини, політична свідомість, політична соціалізація тощо. Політична діяльність за своєю суттю є діяльністю, пов'язаною із вираженням і реалізацією загальних інтересів соціальних груп. Її мотиваційною основою виступають певні політичні інтереси особистості, соціальних груп і верств суспільства. В інтересах концентрується мета діяльності, що потребує пошуку відповідних засобів і методів їх задоволення.

Здійснювати свою діяльність, реалізовувати свої інтереси соціальний суб'єкт може, вступаючи у відносини з іншими суб'єктами. Політичні відносини встановлюють, у який спосіб соціальні суб'єкти можуть реалізувати власні політичні інтереси.

Організацію та здійснення політичної діяльності визначає політична свідомість як одна із форм усвідомлення групових, класових інтересів. У політичній свідомості фіксується політичний інтерес індивідуальних чи колективних соціальних суб'єктів. За допомогою політичної свідомості індивід має можливість адаптуватися у політичному просторі та здійснювати у ньому специфічні функції соціальної взаємодії, політичної участі та управління і, таким чином, має змогу реалізувати свої політичні інтереси.

Завдяки своїй багатоманітності, політичні інтереси являють собою складне системне утворення, що потребує типологізації. Найпоширенішими є класифікації політичних інтересів за наступними основами: за носієм інтересу (особисті, групові, класові, національні, суспільні), за можливостями здійснення (реальні та ілюзорні), за сферою функціонування (внутрішньополітичні та зовнішньополітичні), за відношенням до тенденцій суспільного розвитку (прогресивні, реакційні, консервативні), за типом суб'єкта (державні, партійні, інтереси суспільних організацій та рухів), за ставленням до існуючої політичної влади (інтереси підтримки існуючої політичної влади, повалення існуючої політичної влади, реформування влади, створення альтернативних устроїв тощо). Подані класифікації найповніше охоплюють основні тенденції формування і реалізації політичних інтересів.

Координація, узгодження складної системи політичних інтересів досягається в процесі активної політичної діяльності, їх взаємного уточнення і обмеження із врахуванням об'єктивної реальності. Неодмінною умовою успішності політики є врахування взаємодії різноманітних, часто суперечливих інтересів, прогнозування її недоліків. Тому однією із суттєвих

умов поступального розвитку суспільства, зміцнення держави є узгодження, поєднання різноманітних інтересів.

У третьому розділі – „**Основні механізми формування і реалізації політичних інтересів**”, що складається із трьох підрозділів, визначено, що функціонування людини в політичному житті детерміноване необхідністю задоволення політичних потреб та інтересів: участі у формуванні та удосконаленні політичної системи, в діяльності політичних партій, різноманітних суспільно-політичних утворень, у вираженні громадської думки тощо. Опанування моделей політичної поведінки триває протягом всіх етапів політичної соціалізації людини. До політичної соціалізації відносять усю сукупність процесів становлення політичної свідомості й поведінки людини, прийняття і виконання політичних ролей, вияви політичної активності, формування політичних інтересів та настанов. Політична соціалізація особи здійснюється шляхом включення у систему політичних відносин суспільства, засвоєння політичних цінностей, набуття досвіду політичної діяльності, реалізації її інтересів у політичному житті суспільства.

Процес реалізації політичних інтересів починається із їхнього формування, на яке впливає велика кількість різноманітних чинників, таких як умови життя, рівень політичної свідомості їх носіїв, практичні відносини між ними, рівень політичної культури суб'єкта, наявність відповідних ресурсів, зміна політичної ситуації чи політичного режиму в країні тощо. Формування політичного інтересу є процесом усвідомлення суб'єктом своїх потреб у контексті наявних політичних умов та існуючих можливостей їх задоволення. Знання власного інтересу полягає у розумінні цілей власної діяльності, шляхів та засобів їх здійснення. Із усього кола потреб суб'єкт обирає найзначиміші, що вимагають обов'язкового задоволення.

Крім того, процес реалізації політичного інтересу також охоплює предметнення задоволення потреб, що передбачає споживання матеріальних та духовних благ або набуття будь-яких цінностей, або досягнення певного соціального статусу тощо. Успішність, ефективність, результативність реалізації політичних інтересів прямо залежить від того, в якій мірі вони усвідомлені, з якою повнотою охоплені.

Вся багатоманітність інтересів являє собою деяку ієрархічну систему: загальнолюдські, загальнонаціональні, інтереси суспільства, народу, класу, групи, особи. Прагнення соціальних суб'єктів реалізувати свої інтереси приводить до їх розходження та зіткнень. Тому в процесі реалізації політичних інтересів виникають ще дві властивості – це їх поєднання та узгодження, які є важливими для того, щоб уникнути появи антагонізму інтересів, тобто ситуації, коли задоволення одного із них одночасно виключає можливість задоволення іншого, а інше їх співставлення є неможливим. Поєднання політичних інтересів полягає у тому, що їх носії знаходять єдиний співпадаючий спосіб задоволення конкретних потреб. Узгодження політичних інтересів розуміється як з'ясування стану взаємозв'язку між інтересами.

Узгодження інтересів є корисним, оскільки допомагає з'ясувати зміст політичних інтересів, врахувати особливості їх формування та реалізації.

Реалізація політичних інтересів може вилитися в боротьбу політичних сил та соціальних суб'єктів. Політична боротьба є однією з можливих форм політичної взаємодії, яка є засобом розв'язання суперечностей політичних інтересів. Лише держава покликана врегульовувати політичну боротьбу та забезпечувати такі результати, які в найбільшій мірі узгоджуються з інтересами підтримки та розвитку наявної соціальної цілісності.

Механізм реалізації політичних інтересів здійснюється двома шляхами: через політичну участь та через політичну діяльність. В демократичному суспільстві політичні інтереси мають ряд каналів реалізації: 1) діяльність владних структур (представницької, виконавчої і президентської); 2) політичний вплив партій, організацій, союзів, церков, засобів масової інформації; 3) тиск масових політичних сил (страйки, мітинги).

Суб'єктами політичного життя суспільства виступають політичні партії, суспільні організації та рухи, групи тиску, об'єднані спільними інтересами. В сукупності вони складають інституційну основу політики, надають їй внутрішньої цілісності, дозволяють виконувати визначені функції в суспільстві.

Метою сучасної розвиненої держави є реалізація національних інтересів, які сприяють розвитку національної економіки і підвищенню міжнародного статусу країни. Держава є умовою і механізмом реалізації загальних інтересів. Національні інтереси є основою формування стратегічних завдань внутрішньої і зовнішньої політики незалежних держав, визначають напрями державної політики.

У **Висновках** викладаються основні результати і підсумки дослідження політичних інтересів, їх об'єктивно-суб'єктивної детермінації та механізмів реалізації.

Теорія політичних інтересів пройшла довгий шлях свого становлення. Їх дослідженням займалися ще в Стародавньому світі (Демокрит, Аристотель, Лукрецій тощо) та почали вперше визначати основні потреби людини, які вважали стимулами у пізнанні речей. Подальші розробки належать французьким мислителям XVIII століття Гольбаху, К. Гельвецію, Д. Дідро, які почали виокремлювати категорію „інтересу”, через яку намагалися дати раціональне пояснення поведінки людей у суспільстві.

Продовжили розробку проблеми інтересу І. Бентам, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс та інші, які виділяли поняття індивідуального, приватного інтересу як одного із різновидів інтересу. З початку ХХ століття дослідження поняття інтересу виходить на новий рівень. Вперше почали звертати увагу на об'єктивно-суб'єктивну детермінацію політичних інтересів (Р. Перрі, Р. Мак-Івер, А. Лузан, А. Здравомислов, А. Тарасенко, В. Куценко, Г. Глезерман, В. Лавриненко, В. Степанян, В. Сіренко, О. Коляса та ін.).

Сучасні підходи відносно проблеми політичних інтересів поділяються на чотири групи, які представляють різні точки зору щодо розуміння його природи. Одні науковці визначають інтерес як явище суб'єктивного, духовного характеру, об'єктивне знаходиться за межами інтересу, хоча і впливає на нього; другі – вважають інтерес лише об'єктивним, а суб'єктивне є лише відображенням інтересу і не входить до його структури; на думку третіх – інтерес охоплює як об'єктивне, так і суб'єктивне начало, а при цьому він являє собою чи то єдність об'єктивного змісту і суб'єктивної форми, чи то єдність об'єктивного і суб'єктивного в діяльності; четверті відстоюють думку про існування двох рядів інтересів: один представлений у об'єктивній дійсності, а інший – у свідомості.

В основі політичних інтересів знаходяться політичні потреби соціальних суб'єктів. Ці потреби стимулюють політичне життя та визначають корінний напрям діяльності політичної влади. Політичним стає будь-який суспільний інтерес, коли виявляється, що він не може бути реалізованим наявними моральними та адміністративно-правовими засобами. Це стимулює людей шукати шляхи його задоволення через підвищення ефективності або навіть зміни влади і управління суспільством, займатися політикою.

Політичні інтереси являють собою концентрований вираз інтересів, які пов'язуються із завоюванням або утриманням політичної влади; виражають рівень розвитку політичної діяльності, ступінь відображення в ній найважливіших потреб. В суспільстві існує велика кількість політичних інтересів. Їх можна групувати за змістом, за формою, за характером, за кількістю прихильників, за охопленням території. Політичні інтереси можна типологізувати й за іншими підставами.

Мотиваційною основою політичної діяльності виступають певні політичні інтереси особистості, соціальних груп і верств суспільства. Політична діяльність полягає не стільки у боротьбі за владу, скільки в регулюванні політичних відносин у суспільстві, узгодженні різних політичних інтересів, досягненні злагоди та взаєморозуміння громадян. Здійснювати свою діяльність соціальні суб'єкти не можуть інакше, ніж вступаючи у відносини з іншими соціальними суб'єктами, з одного боку, і враховуючи існуючу систему суспільних відносин – з іншого. Політичні відносини є реальними практичними відносинами взаємопов'язаних соціальних суб'єктів, в яких виражені їхні політичні інтереси. Визначальним чинником політичної діяльності є політична свідомість, яка виступає як специфічна форма вираження політичних інтересів суб'єктів політики.

Прагнення реалізувати політичні інтереси є рушійною силою та основним завданням політики, створює і розвиває політичні проблеми, політичні ідеї, концепції, суспільно-політичні інститути і сили, державну владу. Процес реалізації політичних інтересів охоплює їх формування, що являє собою усвідомлення суб'єктом своїх потреб у контексті наявних політичних умов та існуючих можливостей їх задоволення. Знання власного інтересу полягає у

розумінні цілей своєї діяльності, шляхів та засобів їх здійснення. Механізми реалізації політичних інтересів здійснюється через політичну участь і політичну діяльність.

Для проведення послідовної та цілеспрямованої політики, як на внутрішньополітичному, так і на зовнішньополітичному рівнях держава повинна чітко усвідомлювати інтереси країни в цілому. Усвідомивши власні інтереси, країна має змогу узгоджувати їх з інтересами інших держав, йти на компромісні рішення з тактичних питань, не поступаючись стратегічним і життєво важливим інтересам. Система національних інтересів української держави повинна будуватися, виходячи з потреб власного соціально-економічного розвитку. Стратегія інтеграції українського суспільства має стати одним із головних пріоритетів державної політики. В цьому полягає корінний національно-державний інтерес України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Радченко Л.М. Процес реалізації політичних інтересів / Л.М. Радченко // Нова парадигма. Випуск № 61. – К., 2007. – С. 154 – 161.
2. Радченко Л.М. Роль політичної свідомості у становленні та реалізації політичних інтересів / Л.М. Радченко // Нова парадигма. Випуск № 64. – К., 2007. – С. 79 – 87.
3. Радченко Л.М. Політична система і політичні інтереси / Л.М. Радченко // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. Випуск 36. – К.: Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України, 2007. – С. 633 – 639.
4. Радченко Л.М. Політична діяльність як спосіб реалізації політичних інтересів / Л.М. Радченко // Політологічний вісник. Збірник наукових праць. Випуск 29. – К.: ІНТАС, 2007. – С. 43 – 50.
5. Радченко Л.М. Політичні інтереси як основа політичної діяльності / Л.М. Радченко // Політичний менеджмент. - № 1 (28). – 2008. – С. 87 – 93.
6. Радченко Л.М. Реалізація політичних інтересів через діяльність політичних інститутів / Л.М. Радченко // Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – Випуск 1. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 133 – 138.
7. Радченко Л.М. Суспільно-політичні інтереси – основа політичної діяльності / Л.М. Радченко, М.А. Остапенко / Лекції з політології: навчально-методичний посібник / ред. О.В. Бабкіної, В.П. Горбатенка. – Випуск 1. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 209 – 221.
8. Радченко Л.М. Політичний інтерес як об'єкт політологічного дослідження / Л.М. Радченко // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: Збірник матеріалів X Всеукраїнської науково-практичної конференції. – К., 2007. – С. 119 – 122.

9. Радченко Л.М. Особливості реалізації політичних інтересів у політичному житті суспільства / Л.М. Радченко // Треті юридичні читання Матеріали Міжнародної наукової конференції. - К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – С. 115 – 117.
10. Радченко Л.М. Політика та політичні інтереси / Л.М. Радченко // Трансформація політичної системи: соціальні перетворення та законодавчий процес: Матеріали Всеукраїнської теоретичної й науково-практичної конференції з правознавства, політології та соціології. – К., 2007. – С. 59 – 60.
11. Радченко Л.М. Роль національних інтересів в євроінтеграційних процесах України / Л.М. Радченко // Україна в євроінтеграційних процесах: проблеми і перспективи: Тези доповіді IV Міжнародної науково-практичної конференції. – К., 2007. – С. 43 – 45.
12. Радченко Л.М. Стан артикуляції політичних інтересів у сучасній Україні / Л.М. Радченко // Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: Тези доповідей VI Міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів і молодих вчених. – Тернопіль, 2008. – С. 139 – 140.
13. Радченко Л.М. Конфлікт політичних інтересів у сучасній Україні / Л.М. Радченко // Інститут вищої освіти та його вплив на регіональний розвиток України: соціокультурні, економічні та правові аспекти: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Ірпінь, 2008. – С. 125 – 127.
14. Радченко Л.М. Основні напрями формування політичних інтересів / Л.М. Радченко // Четверті юридичні читання: Матеріали Міжнародної наукової конференції. - К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2008. – С. 436 – 438.
15. Радченко Л.М. Проблеми становлення національних інтересів сучасної України / Л.М. Радченко // П'яті юридичні читання: Матеріали Міжнародної наукової конференції. - К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2009. – С. 433 – 434.

АНОТАЦІЇ

Радченко Л.М. Політичні інтереси: об'єктивно-суб'єктивна детермінація і механізми реалізації. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2009.

У дисертації досліджується комплекс проблем теоретичного і практичного характеру, пов'язаних із об'єктивно-суб'єктивною детермінацією політичних інтересів та механізмами їх реалізації. У роботі проведено системний аналіз підходів до поняття „політичний інтерес”, формування його змістової частини. Систематизовано типології політичних інтересів, а також

визначено співвідношення понять „політичні потреби – політичні інтереси політичні цінності”. Політичний інтерес визначається як вибіркоче відношення суб’єктів політики до суспільно-політичних явищ, процесів і подій, реальна причина їх політичної активності; як внутрішнє усвідомлене джерело політичної поведінки, яке стимулює суб’єктів політики до постановки певних політичних цілей і здійснення конкретних політичних дій для їх досягнення.

Ключові слова: політичний інтерес, політична потреба, політичні цінності, політичне життя суспільства, політичні відносини, політична діяльність, політична свідомість.

Радченко Л.Н. Политические интересы: объективно-субъективная детерминация и механизмы реализации. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и история политической науки. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2009.

В диссертации исследуется комплекс проблем теоретического и практического характера, связанных с объективно-субъективной детерминацией политических интересов и механизмами их реализации. В работе проведен системный анализ понятия „политический интерес”, формирование его смысловой части. Политический интерес определяется как избирательное отношение субъектов политики к общественно-политическим явлениям, процессам и событиям, реальная причина их политической активности, основанная на определенных мировоззренческих принципах, убеждениях и установках. Иначе говоря, это внутренний осознанный источник политического поведения, который стимулирует субъектов политики к постановке определенных политических целей и осуществлению конкретных политических действий для их достижения. Специфика политических интересов состоит в том, что они тесно связаны с механизмами и способами осуществления власти в обществе, а также стимулируют политическую активность субъектов политики, направляют политическую деятельность на организацию общества, отображают социальные интересы.

В работе охарактеризованы четыре основных подхода к пониманию объективно-субъективной детерминации политических интересов. Первый подход рассматривает политические интересы как объективное явление, второй – как субъективное, третий – как объективно-субъективное, четвертый – предусматривает существование двух рядов политических интересов: один – представлен объективными интересами, а второй – субъективными.

Определено соотношение понятий „политические интересы”, „политические потребности”, „политические ценности”. На основании политических потребностей и политических интересов субъектов политики формируется их представление о политических ценностях, которые, в свою

очередь, также влияют на возникновение потребностей и интересов. Категория „ценности” отображает социальное и культурное значение материальных или духовных явлений, предметов для удовлетворения потребностей и интересов.

Исследованы механизмы реализации политических интересов, которые охватывают процесс формирования, осознание и поиск возможных вариантов удовлетворения самых важных потребностей субъекта. Стремление реализовать политические интересы есть движущей силой политики, создает и развивает политические проблемы, политические идеи, концепции, общественно-политические институты и силы, государственную власть.

Проведен анализ проблемы становления политических интересов в политической жизни современной Украины. Для проведения последовательной политики во всех сферах жизни общества украинское государство должно осознать интересы нации в целом, исходя из потребностей собственного социально-экономического развития. Основным коренным национально-государственным интересом Украины должна стать стратегия интеграции украинского общества.

Ключевые слова: политический интерес, политическая потребность, политические ценности, политическая жизнь общества, политические отношения, политическая деятельность, политическое сознание.

Radchenko L.N. Political Interests: Objective and Subjective Determination and Implementation Mechanisms. – Manuscript.

Dissertation for the competition of a scientific degree of the candidate of political sciences, speciality 23.00.01 – theory and history of political sciences. – National Pedagogical Dragomanov university. – Kyiv, 2009.

The complex of problems of theoretical and practical nature related to the objective and subjective determination and mechanisms of their implementation were analyzed in the dissertation. The system analysis of the concept “political interest” and formation of its conceptual part was conducted in the work. Political interest may be determined as electoral attitude of political subjects towards socio-political phenomena, processes and events, the real reason for their political activity is based on definite world-view principles, convictions and attitudes.

The main approaches of political interests objective and subjective determination comprehension were determined in the work, the mechanisms of political interests formation and implementation were analyzed.

Key words: political interest, political necessity, political values, society political life, political relationship, political activity, political conscience.